

Krúdy Gyula

Innen-onnan tizenöt esztendeje figyelem már szerető érdeklődéssel *Krúdy Gyula* írói pályafutását. Érdeklődésemot nagy tehetsége vonta magára, amely félreismerhetetlenül megnyilatkozott már legkorábbi munkáiban is. Szeretetem féltő gondja az embert fogta körül, aki a saját különös, színes világát akarta élni és élte is zabolátlan szenvedélyességgel a modern fegyelmezetség sablonos, szürke miliójében.

Mint gyermekifju került fel Pestre a millenium esztendejében, s nemsokára minden valamire való lapban igen sokszor olvashattuk a nevét megvesztegető bájosága tárcák alatt. Emlékszem rá, hogy a kilencvenes évek végén úgy emlegették, mint Herczeg Ferenc legveszedelmesebbnek ígérkező versenytársát a fiatalok közül.

A „nép-nemzeti“ irodalmi irány hierarchikus klikkje csakhamar le is foglalta Krúdyt a maga számára s kimondta róla a szentenciát, hogy a haldokló dzsentri világának aranytollu krónikása. A pajkos Gaálék és a Zathureczkyek hét szilvafájának sovány árnyékát osztották ki neki birtokrészül abban a sötét hivatalban, ahol a magyar irodalomtörténet pártoskodó skatulyázásának a munkája folyik hagyományos rendszersséggel.

És Krúdy Gyula hiába rugtatott el Pegazusán táltos-ugrásokkal ennek az irodalmi dobozgyárnak a nyirkos odujából, a hivatalos

irodalmi fórumok még ma is abban a dobozban tartogatják őt, amelybe tizenöt évvel ez előtt beleszorították. Egyik Nagylexikonunknak a kritikusa például, aki szintén az említett hagyományoknak az alapján ítélkezik elevenek és holtak fölött, a lexikon legujabb, pár héttel ez előtt megjelent kötetében a *Magyar irodalom* címszava alatt Krúdy Gyuláról azt a furcsa testgyakorlási nevezetességet jegyzi fel (s egyebet semmit), hogy „a közelmúlt felé fordul.“ Egy előbbi kötetben pedig, ahol Krúdy Gyuláról külön ír, megteszi őt a többi között történeti novella- és regényírónak, akinek „ereje a megyei élet s a falusi világ rajzában van.“

Krúdy Gyula már vagy tiz évvel ezelőtt faképnél hagyta azokat, akik azt hitték, hogy sikerült őt kisasajátítaniok a dzsentri-világ dicsőítésére, és ment tovább a maga útján. A népszerűség kezdettől fogva kerülgette ugyan, de jó időbe telt, amíg fentartás nélkül melléje szegődött, mert amíg rajta volt a hivatalos helyeg: „a megyei élet és a falusi világ rajza“, — addig éppen az a pár ezer ember, aki hazánkban szépirodalmat olvas és aki tulnyomórészt pesti lakos, csak huzódózva nyult Krúdy Gyula könyvei után.

Pedig Krúdy ezenközben messze járt már onnan, ahonnan kiindult. Mint ő maga írja egyik legujabb s talán legszebb könyvében (*Pest 1915-ben*): körülbelül husz esztendő mulott el szenvedésben, esalódásban, meghasonlásban, amíg Le Sage sánta ördögének a segítségével is betekinthezt a pesti házak falai mögé. A megyei és a falusi élet rajza helyett

Pestnek, a fővárosnak, az életébe markolt bele, hőse pesti lakos lett, történeteit Pesten élte végig, s a falukba csak pihenni vagy szemlélődni járt el olykor-olykor, hogy a világváros kohójában megedzett fölényes bölcsességével derűsen megmosolyogja vagy fájdalmasan visszasírja az emlékezés megelevenítésében saját magának a régi, a „falusi“ énjét.

És amikor *Szindbád utazásai* meg a *Vörös postakocsi* egyik napról a másikra a legnépszerűbb írók élére ragadta Krúdy Gyulát, amikor a kiadók jó üzletnek itélték, hogy *összegyűjtött* munkáit is kjadják: megértem azt is, hogy akit pályája kezdetén a konzervatív és reakciós „dunántuliak“ dédelgettek, annak most egyszerre a radikális és ultramodern „dunánimenni“, vagy inkább „dunaparti legények“ táborra szegődött rivalgó harsonájává. És ami a siker legbiztosabb jele: kezdtek burjánozni, mint a gyom, a fia-krúdygyulák, kezdtek utávozni és lopni a fiatalok (nem egyszer az öregebbek is) lépten-nyoman a „mestert“; egyszóval meg kellett érnem azt is, — általában *benő* örvendezéssel, de sokszor éremlyítő bossúságonra — hogy Krúdy Gyulát is utólérte minden igazi tehetségnek az az átka, hogy iskolát tereintett, vagyis tehetségtelen irodalmi kapaszkodóknak és féltehetségű martalócoknak a szabad prédája lett.

Pedig nem volt igazuk sem a dunántuliaknak, sem a dunánimenneknek, mikor maguk közé tartozónak hirdették Krúdy Gyulát. Megéreztek mindannyian Krúdy nagy tehetségét, s míg amazokat a megyei és a falusi élet rajza,

ezeket a pesti Sódoma mutogatása tévesztette még, holott az igazság az, hogy Krúdy írásában a millió megválasztása egyáltalán nem lényeges. A realista író művészetében fontos ez, de Krúdyt a legnagyobb ellensége sem tarthatja realista írónak.

Akármit olvasok Krúdytól, mindjárt első pár sorával úgy megkap, hogy ellenállhatatlanul magával ragad, akárhová visz. Őszintén megvallom, és azt hiszem, így vagyunk vele a legtöbben, hogy a novelláinak, a regényeinek a kompozíciója igen sokszor nem elégit ki, és mégsem tudunk szabadulni lenyűgöző hatása alól.

Miben van hát Krúdy Gyulának az ereje, amely a Duna két partjáról szembenézõ ellenséges táhorok fölé emeli õt? Mi az benne, ami teljesen különálló helyet jelöl ki számára irodalmunkban?

A kérdés világos; a felelet egyszerű: nyelvének a sajátossága, az a sokszor tudatosan pongyola, de mindig elragadó, megvesztegetõ nyelv, amelynek bája művészi tökéletességgel omlik a tolla alól. Prózáirónál igen-igen ritka ez a nyelv az egész világirodalomban, a mi irodalmunk prózájában pedig teljesen példa nélkül való. Minden hangjában lírai ez a nyelv, amely annyira hatalmába ejt, hogy szinte melékessé válik az, amit mond az író, és lényeges az lesz, hogy *hogyan* mondja azt, amit mond. Nagy lírai költőknek a nyelve ez, és ezt a nyelvet megtanulni nem lehet. A lélek mélyébõl fakad ez a nyelv, elapadhatatlan forrásból, az

emberi lélek mélyén lappangó ósi dalforrásból vagy meseforrásból. Ez a nyelv maga az ember: a lírikus.

És bármily éles szemmel, bármily finom aprólékossággal nézi és látja is Krúdy Gyula maga körül a világot, minden megfigyelése azonnal megfürdik lelke e bûvös forrásának a vízében és mint lira buggyan elõ. A szó legnemesebb értelmében prózában írt költemények Krúdynak az írásai: a lírai prózának ritka mestere Krúdy Gyula. És éppen azért, mert Krúdy elsõsorban lírikus, az, aki csak az egyik vagy csak a másik munkája alapján akar róla ítéletet formálni, mindig tévedni fog. A lírikust, aki ezernyi változatosságában mindig egy, csak akkor értékelhetjük, ha ezt a változatos egységét tanulmányozzuk.

Valahányszor Krúdy Gyula eredetiségét próbáltam analizálni, önkéntelenül mindig Byronra kellett gondolnom, akinek verses elbeszélései és drámái, noha a mûitész véleménye szerint mint költõi mûfajok tökéletlen, sõt gyarló alkotások, mégis ellenállhatatlanul magukkal ragadják még ma is az olvasót, mert a lírikus megnyilatkozásában nem a mûfaj a fontos, hanem a líra. És Byron hiába festi meg Childe Haroldot, az élet gyönyöreiben megcsömörlött lovagot, aki utnak indul akár a poklokra is, csak változást találjon; hiába festi meg Manfredöt, akit a büntudat halálba üldöz, vagy Kajnt, aki az Istennel vitázik, mert akarátán kívül e világra teremtette õt: ezek az alakok mind egymás ikertestvérei, megannyi maga Byron, aki csakis lírájának az erejével él és

uralkodik rajtunk. Mert a lírikus a világ köpének, magának a világnak érzi magát, és bármint mesterkedik, bármint törekszik is az úgynevezett művészi tárgyilagosságra, mivoltánál fogva úgy tudja csak saját magát azonosítani a világgal, az emberiséggel — és ez minden művészetnek az alapja! — hogy beleolvastja saját magába az egész világot, az egész emberiséget, s õ éli végig az emberiség életét, múltban, jelenben és jövőben, mindig csak õ, lírai fantáziájának az erejével. Míg a realista művész, szintén a saját mivoltánál fogva, úgy végzi el a művészi azonosításnak ugyanezt a munkáját, hogy õ maga olvad bele a világba, az emberiségbe. A realista a maga lelkét fürdeti meg a világ, az emberiség lelkében, s így alkot azután tárgyilagosan, a lírikus ellenben a világot és az emberiséget fürdeti meg a saját lelkében, vagyis szubjektívvé, lírává tesz mindent.

Krúdy Gyula művészi öntudatossággal írja új könyvében egy helyütt: „Mig messze-messze elutaztam, halk mosolylyal gondoltam arra, hogy valahol valamerre sikerült ismeretlen nököt megbizni azzal, hogy érettem imádkozzanak... Ki voltam gondolatukban?... Furcsa, szomorú fiatalember, aki századok óta bolyong a Felvidéken, egyszer a zsoldoskatonára ruhájában, tollas fõvegében, máskor bõköpönyegbe burkolózva, mint a titokzatos utazók, akik királyok rendeletébõl a háborút megüzenik a szomszédos országoknak...”

Önmagának a világgal, az emberiséggel való ez a lírai azonosítása adja meg a kulcsot Krúdy Gyula hatásának a megvesztegetõ

jéhez. És Krúdy Gyula érett művészettel teremtette meg Szindbádjában azt az alakot, aki a maga titokzatos zarándoklásával hosszú évszázadokon keresztül, új meg új alakban való felbukkanásával, ismétlődő halálával és feltámadásaival csodálatos módon szimbolizálja a lírikusnak egész alkotó művészetét. Minden alakjában ő maga él, a maga lelkének pazar változatosságában, amely a hangulatok hatása alatt ezernyi színes, ragyogó lelket mutat és mégis mindig ugyanaz. És ő maga él nőalakjaiban is, akiknek minden ragyogó változatosságát ezzel az egyszerű mondásával foglalja egységbe: „A nők szerelmi élete mindig fájdalmas volt, mióta a természet elbocsátotta őket kebeléről.“

Mesevilágban él a lírikus, a költészet világában, ahol egyetlen férfi üzi millió változatban enyelgő tündérvjátékait egyetlen nő millió változatával. És ebben a mesevilágban minden eleven: szól a szőlő, cseng a barack és mosolyog az alma. És ezt a tündéri és mesebeli változatosságot és eleveniséget nyelvének a színcivel, légységével és zenéjével festi meg számunkra a lírikus. Jelzőket, képeket, mithoszokat kell teremtenie, hogy számunkra is meg elevenedjék az ő világa. Fantáziájának minden ereje nyelvében érvényesül, amely a hangulatok szárnyát ölti ránk, hogy lelkünk, mint a madár, elrepülhessen oda, ahonnan kiűzetünk: a mesék, a költészet paradicsomkertjébe.

Mikes Lajos.